

УДК 793.38

*Шестопал Лідія Віталіївна,
аспірант Київського національного університету культури і мистецтв*

КОНКУРСНИЙ БАЛЬНИЙ ТАНЕЦЬ В СРСР У 1957–1991 РОКАХ

У статті виявлено основні події, що вплинули на розвиток конкурсного бального танцю в СРСР у 1957–1991 рр. Запропоновано виокремити три етапи у цьому періоді: 60-і рр. ХХ ст. – початок розвитку бальних танців як виду змагальної діяльності, створення перших студій бального танцю, орієнтованих на конкурсне виконання європейської та латиноамериканської програм, проведення регіональних, республіканських, всесоюзних конкурсів із включенням «радянської програми»; 70-ті рр. ХХ ст. – поява перших професіоналів, проведення офіційних чемпіонатів соціалістичних країн; 80-ті рр. ХХ ст. – 1991 р. (до розпаду СРСР) – регулярне представництво радянських пар на міжнародних професійних турнірах у соціалістичних країнах, створення професійної та аматорської організацій, інтеграція у міжнародну систему організацій бального танцю, виключення «радянської програми» з обов'язкової програми конкурсів.

Ключові слова: бальний танець, конкурсний бальний танець, бальний танець в СРСР.

В статье выявлены основные события, повлиявшие на развитие конкурсного бального танца в СССР в 1957–1991 годах. Предложено выделить три этапа в этом периоде: 60-е гг. ХХ в. – начало развития бальных танцев как вида соревновательной деятельности, создание первых студий бального танца, ориентированных на конкурсное исполнение европейской и латиноамериканской программ, проведение региональных, республиканских, всесоюзных конкурсов с включением «советской программы»; 70-е гг. ХХ ст. – появление первых профессионалов, проведение официальных чемпионатов социалистических стран; 80-е гг. ХХ в. – 1991 г. (до распада СССР) – регулярное представительство советских пар на международных профессиональных турнирах в социалистических странах, создание профессиональной и любительской организаций, интеграция в международную систему организаций бального танца, исключение «советской программы» из обязательной программы конкурсов.

Ключевые слова: бальний танец, конкурсний бальний танец, бальний танец в СССР.

The paper identified the major developments affecting the development of competitive ballroom dance in the USSR in 1957–1991 years. It is proposed to allocate three stages in this period: 60th. XX century. – The beginning of the development of ballroom dancing as a form of competitive activity, the creation of the first ballroom dance studios focused on the competitive performance of European and Latin American programs, regional, republican, all-union competition with the inclusion of «the Soviet program»; 70th. XX century. – Appearance of the first professional conduct official

championships of the socialist countries; 80th. XX century – 1991 (Before the collapse of the Soviet Union) – regular representation of the Soviet pairs in international professional tournaments in the socialist countries, the establishment of professional and amateur organizations, integration into the international system of ballroom dance organizations, with the exception of the «Soviet program» mandatory program of competitions.

Key words: ballroom dance, ballroom dance competition, ballroom dance in the USSR.

Проблема розвитку бального танцю в СРСР є однією з найменш досліджених з багатьох причин: тривале невизнання в Радянському Союзі програми стандартизованих бальних танців, ідеологічно забарвлене негативне ставлення до неї, практична відсутність традиції мистецтвознавчого аналізу в цьому різновиді хореографічного мистецтва тощо. Теоретики та практики хореографічного мистецтва (М. Алякринська, М. Богданова, Р. Захаров, О. Касьянова, М. Кеба, Т. Павлюк, Н. Терешенко, В. Уральська та ін.) торкалися окремих аспектів розвитку бального танцю в радянський період, але не приділяли спеціальної уваги конкурсному різновиду у 1957–1991 роках, хоча саме у цьому періоді можна знайти витoki більшості процесів, характерних для бального танцю пострадянського простору, зокрема й України, кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Мета статті – виявити основні етапи розвитку конкурсного бального танцю в СРСР 1957–1991 років та запропонувати періодизацію.

Конкурсний бальний танець в СРСР почав розвиватися досить пізно, порівняно із західноєвропейськими країнами, що зумовлено політичними процесами (ізоляція СРСР від західної танцювальної культури, де вагоме місце посідали стандартизовані (спортивні, конкурсні, змагальні) бальні танці). Традиційно до конкурсних бальних відносять п'ять танців європейської програми (повільний вальс, танго, віденський вальс, повільний фокстрот, швидкий фокстрот або квікстеп, стандартизація яких відбулася в 30-х рр ХХ ст.), та п'ять танців латиноамериканської програми (самба, ча-ча-ча, румба, пасодобль, джайв, стандартизовані у 50-х рр. ХХ ст.).

Низка дослідників (Д. Акуленок, А. Бредихін, М. Богданова, О. Касьянова, Ю. Сахневич та ін) дотримуються думки, що розвиток змагального бального танцю в СРСР розпочався 1957 р., коли вперше в Радянському Союзі в рамках Всесвітнього фестивалю молоді та студентів у Колонному залі Будинку Рад у Москві був проведений міжнародний конкурс зі спортивних бальних танців. Але підґрунтям для розвитку конкурсних бальних танців стала попередня діяльність аматорів, студійний та фестивально-конкурсний рухи. У той час, як у Європі в 30-ті рр ХХ ст. бальні танці завоювали міцні позиції та регулярно проводилися відкриті чемпіонати різних країн (насамперед Великобританії в Блекпулі), а також офіційні змагання – чемпіонати Європи й світу, в СРСР бальні танці не були офіційно визнані та існували напівпідпільно. На початку 1930-х рр. у Москві (готель «Метрополь») з'явилися курси, що готували викладачів бальних і західних танців (європейських і латиноамериканських). Підготовка проводилась упродовж двох років. Серед перших випускників – фахівці, що в подальшому відіграли помітну роль у становленні бального танцю в СРСР (О. Азаров,

З. Бархатова, З. Резникова, О. Дегтяренко). У 1935 р. такі ж курси відкрилися у Центральному парку культури та відпочинку імені Горького в Москві під керівництвом А.В. Шатіна, що мав освіту класичного танцівника. Ці курси закінчили С. Жуков, Р. Школьнікова, В. Жуков, кожен з яких залишив свій слід у світі бального танцю країни [1].

О. Касьянова кваліфікує період 1932–1956 рр. як роки формування системи масового навчання бальному танцю в СРСР, відкриття перших державних шкіл парного (бального) танцю, диференціації виконавців на групи: початківців, вдосконалення, демонстраційного показу. Також у перші повоєнні роки відбулося поширення західних бальних танців та постійне зростання їхньої популярності у подальшому. Занепокоєння державних органів можливим впливом західноєвропейської та американської культур на радянське суспільство призвело наприкінці 1940-х рр. до масштабної боротьби з космополітизмом у мистецтві. На цій хвилі було проведено Всесоюзну конференцію з проблем розвитку бального танцю в СРСР (1950), що призвело до чергового перегляду танцювального репертуару, вилучення з нього західної танцювальної культури, рекомендацій до виконання дореволюційних вітчизняних зразків, пріоритетне створення нових радянських бальних танців [2, 6–8]. Наступний етап 1957–1991 рр., на думку О. Касьянової, неподільний [2, 8], що, на нашу погляд, є занадто великим узагальненням, потребує деталізації.

Міжнародний конкурс бальних танців 1957 р. на тлі хрущовської «відлиги» став справжнім вибухом у радянському бальному танцюванні. Вперше були запрошені для участі в конкурсі закордонні пари, включаючи танцюристів західних країн, а також розширений інтернаціональний склад суддівської бригади. Радянські пари відсіялися в першому турі через низький рівень виконавської майстерності, що було природним через багаторічну ізоляцію СРСР від процесів розвитку бального танцю та необізнаність у більшості тенденцій у цьому виді танцювання. Для педагогів і танцюристів Сміт-Хемпшири прочитали лекції по масовому й конкурсному танцю, які були стенографовані та зняті на кінокамери. Усі ці події стали каталізатором для розвитку бальних танців в СРСР. Про рівень уваги до конкурсу з боку керівних органів країни може свідчити той факт, що запрошена для показових виступів краща на той час пара в європейській програмі, чемпіони Європи Гаррі й Дорін Сміт-Хемпшир, яким глядачі конкурсу влаштували оглушливий прийом, була на прийомі у Кремлі серед членів Політбюро, включаючи Микиту Сергійовича Хрущова.

У 60-ті рр. ХХ ст. почалося створення мережі студій бального танцю по всьому Радянському Союзу. Перша в Росії студія під керівництвом Олександра Дегтяренка, який до цього очолював школу масового бального танцю, була створена у Будинку вчителя 1962 р. (згодом перейменована на «Сузір'я»). Основними в репертуарі стали танці міжнародної програми бальних танців [1].

Багато вихідців зі студії Будинку вчителя організували свої колективи. Одні з них, відомі Бруно й Марина Белоусови, створили в Москві 1966 р. клуб у Будинку культури «Хімік», що також став знаковим у розвитку бальних танців. У цьому клубі займалися Олександр і Олена Чекоткіни, Станіслав і Людмила Попови та інші. Студії бальних танців відкривалися й в інших містах СРСР.

У цей час в Україні свої студії відкрили Анатолій Чайковський (Київ), Ізабела Назарова (Харків), Олексій Ждановський (Донецьк) та інші [6, 348].

Стали проводитися перші міські, республіканські та всесоюзні конкурси. Наприклад, 1968 р. в Києві в Палаці спорту проходив Республіканський конкурс «На краще виконання бальних танців». У конкурсі брали участь колективи й пари трьох вікових категорій, від кожної області – колективи в кількості 8 пар [3].

Справжнім центром розвитку бальних танців у 60-70-ті рр. стала Прибалтика, чому сприяли національні традиції, історичні обставини (багатовікова інтеграція у Європейський простір, пізніє приєднання до СРСР), віддаленість від політичного центру країни. З кінця 60-х рр. ХХ ст. значущим стає міжнародний турнір «Бурштинова пара», що вперше був проведений в Каунасі (Литва) бальною парою Чесловасом і Юрате Норвайша 1965 р. На конкурс запрошували провідних танцюристів соціалістичних та капіталістичних країн.

Серед російських міст танцювальним центром став Ленінград. В Україні лідерські позиції утримував Київ. Саме тут 1972 р. відбувся Перший республіканський конкурс виконавців бальних танців серед дорослих, організований Міністерством культури та Українською Радою профспілок [3].

Поряд з танцями, що традиційно входили до міжнародної конкурсної програми, в СРСР існувала радянська програма, обов'язкова для виконання. Вона включала бальні танці, створені на основі стилізації народних хореографічних зразків, наприклад «Ятраночка» та «Гуцулочка» (українські), «Сударушка» та «Російський ліричний» (російські), «Рілліо» (литовський), «Вару-Вару» (латиський) та інші, усього близько 150 танців. Створена в якості навантаження до конкурсних бальних танців з ідеологічних міркувань, програма проіснувала до кінця 80-х рр. ХХ ст.

Репертуар кожного конкурсу включав біля тридцяти назв. За підсумками конкурсів випускалися постанови колегії з планами загальнодержавних заходів, проводилися творчі конференції із залученням фахівців та «широкої громадськості» (зазвичай, з комсомольських та профспілкових працівників). Одна з них, за свідченням В. Уральської, констатувала: «Серед певної частини аматорів танців, педагогів, керівників оркестрів має місце нігілістичне відношення до нашого вітчизняного танцювального репертуару, і, навпаки, виявляється невиправдане прагнення активно підтримувати та виконувати лише те, що приходить з-за кордону». Засуджувалося проведення турнірних змагань за системою «стандарт» у Ленінграді та Новосибірську, Ростові та Таганрозі, інших містах СРСР, підкреслювалося, що зразки, що створені «стандартом», суперечать нашим морально-естетичним нормам [8, 348].

Маючи на меті створення власного радянського репертуару, з 1963 по 1974 р. було проведено три Всеросійських та всесоюзних конкурси на створення нових бальних танців та музики до них. Переможцям присуджувалися досить великі грошові призи (до тисячі карбованців за найкращий танець) [8, 348].

60-ті рр. були по-справжньому періодом аматорського танцювання, оскільки бальними танцями займалися у вільний від роботи й навчання час, переважно інтелігенція (студенти, інженери, викладачі тощо). У 1970-і роки, зі збільшенням кількості інформації, технічним ускладненням програм, практично всі провідні танцюристи починають проводити педагогічну роботу в танцювальних студіях.

У 1972 р. відбулася важлива подія – I Всесоюзний конкурс бальних танців із включенням танців міжнародної програми. Він проходив у Москві в Льодовому Палаці спорту ЦСКА (у заключному етапі брала участь 91 пара). Програма конкурсу складалася з декількох частин: міжнародної (10 танців, але замість джайва включалася полька), історичної (4 танці) і радянської (36 танців). Проведення I Всесоюзного конкурсу означало визнання бальних танців на союзному рівні. Від України виступали наступні пари: Корзін В. – Меняйленко В. (Київ), Касьянов О. – Касьянова О. (Донецьк), Шкляр С. – Чубарець І. (Донецьк), Назаретян В. – Даниленко Т. (Київ), Калініченко Б. – Костюк О. (Київ), Одуд А. – Рябошапка Б. (Київ), Кулак А. – Мусіна Л. (Київ), Часов А. – Зеленая Л. (Запоріжжя), Федорченко Ю. – Бондурко Н. (Запоріжжя), Гончаренко Б. – Старостіна Н. (Запоріжжя) [5].

З 27 представлених на конкурс нових танців радянської програми найкращими були визнані: український танець «Ятраночка» (балетмейстер, Кривохижа А., композитор Кваша А.), литовський «Рільо», танці РРФСР «Дозвольте запросити», «Туяна», естонський танець «Йоксу-полька» та латвійська «Вару-вару» [5].

У 1975 році в Києві пройшов II Всесоюзний конкурс. Він залучив велику кількість танцюристів і проходив у кілька етапів із відбірними турами. Журі очолювали Костянтин Сергєєв, художній керівник Ленінградського хореографічного училища імені А. Ваганової й І. Сухішвілі, художній керівник Державного ансамблю народного танцю Грузії. Серед фахівців з балету й народного танцю тільки двоє були фахівцями з бального танцю. Переможцями цього конкурсу стали Станіслав і Людмила Попови [7, 31]. Олег та Олена Касьянови стали лауреатами Другого Всесоюзного конкурсу в Києві [4]. За існуючою на той час класифікацією в Москві з'явилися пари міжнародного класу: Бруно й Марина Белоусови, Олександр та Олена Чекоткіни, Станіслав та Людмила Попови, Сергій Кошелев та Ангеліна Дегтяренко (Монакова).

1975 р. почали проводити офіційні чемпіонати соціалістичних країн (перший у Карлмаркштадті, ДРН), в яких з 1976 р. брали участь радянські пари, що одержали можливість систематично зустрічатися на паркеті із закордонними парами. 1979 р. в Москві уперше Радянський Союз приймав чемпіонат соціалістичних країн [7, 31].

У 1970-х рр. формується механізм управління бальними танцями в системі профспілок, в системі освіти та культури. Саме у 1970-х рр. бальні танці почали шлях до визнання їх в якості спорту, що відбулося у 1990-х рр. Уперше в Єдиній спортивній класифікації на 1977–1980-ті роки з'явився рядок – «спортивні танці» [7, 32].

У 1980-ті рр. радянські пари почали регулярно брати участь у міжнародних турнірах у соціалістичних країнах. З кінця 1980-х – на початку 1990-х рр. кращі пари країни регулярно представляли СРСР на офіційних аматорських і професійних турнірах (чемпіонатах світу і Європи по стандарту, латині та десяти танцях). До цього часу виступи носили нерегулярний характер і стосувалися тільки професіоналів, які одержували особисті запрошення від організаторів турнірів. Аматори такого права до 1989 р. не мали.

У 1980-ті рр. продовжився процес формування тієї організаційної структури бальних танців, що існує в Україні, Росії, деяких інших країнах, вихідців з колишнього

СРСР, і донині. В її основі лежить клубна система, приблизно така ж, що й у Німеччині й Італії (в Англії бальні танці організовані по-іншому).

У ці роки в країні створюються професійна й аматорська організації, що дозволило СРСР вийти на міжнародний рівень, інтегруватися в існуючу на той час структуру міжнародних організацій. У 1982 році створюється Всесоюзна рада по бальних танцях (голова – космонавт Л. Попов, заступник голови – Ч. Норвайша, голова конкурсного сектора – С. Попов).

У 1988 р. засновано Асоціацію професійних виконавців і вчителів бального танцю (АПВВБТ) та Асоціацію бального танцю (АБТ СРСР). 3–4 жовтня 1988 р. проводиться перший Всесоюзний конкурс бального танцю (організатор Станіслав Попов), де була виключена радянська програма. Танцюристи змагалися у виконанні тільки європейських і латиноамериканських танців. У грудні 1988 р. проводиться I Московський міжнародний конкурс професіоналів за участю провідних танцювальних дуетів світу [2], який існує і до сьогодні, вже в статусі «російського».

Отже, у періоді 1957–1991 рр., зважаючи на викладений вище матеріал, досить умовно можна виокремити декілька етапів: 60-ті рр. ХХ ст. – початок розвитку бальних танців як виду змагальної діяльності (перший конкурс 1957 р.), створення перших студій бального танцю, орієнтованих на конкурсне виконання європейської та латиноамериканської програм, проведення регіональних, республіканських, всесоюзних конкурсів із включенням «радянської програми»; 70-ті рр. ХХ ст. – поява перших професіоналів, проведення офіційних чемпіонатів соціалістичних країн (з 1975 р.); 80-ті рр. ХХ ст. – 1991 р. (до розпаду СРСР) – регулярне представництво радянських пар на міжнародних професійних турнірах у соціалістичних країнах, створення професійної та аматорської організацій, інтеграція у міжнародну систему організацій бального танцю, виключення «радянської програми» з обов'язкової програми конкурсів (вперше 1988 р. на Всесоюзному конкурсі професіоналів).

Література:

1. Акуленок С. В. *Бал зажигает огни [Электронный ресурс]* / С. В. Акуленок // *Кто есть кто.* – Вып. 5. – Т. 2. – Москва, 2003. – Режим доступа : <http://www.rdu.ru/goldfund1>.
2. Касьянова О. В. *Генезис вітчизняної бальної хореографії в контексті загальносвітових процесів* / Олена Василівна Касьянова // *Театральне і хореографічне мистецтво України в контексті світових соціокультурних процесів : матеріали всеукраїнської наукової конференції, Київ, 22 – 23 квітня 2004 року.* – Київ, 2004. – С. 4–9.
3. Коротков А. Є. *Бальні танці в Україні [Електронний ресурс]* / А. Є. Коротков, А. П. Тараканова // *Все про танець: довідник школяра.* Режим доступа : http://svit-tanok.com.ua/kotrotkov_tarakanova/
4. Куценко О. П. *Олег Касьянов и Елена Касьянова, Киев, лауреаты 2-го Всесоюзного конкурса исполнителей бальных танцев [Электронный ресурс]* / Александр Петрович Куценко. – Режим доступа : http://aleksandr-p.io.ua/s480928/oleg_kasyanov_i_elena_kasyanova_kiev_laureaty_2-go_vsesoyuznogo_konkursa_ispolniteley_balnyh_tancev.
5. Куценко О. П. *Первый Всесоюзный конкурс исполнителей бального танца, 1972 г. Москва [Электронный ресурс]* / Александр Петрович Куценко. – Режим доступа : http://aleksandr-p.io.ua/s105316/pervyy_vsesoyuznyy_konkurs_ispolniteley_balnogo_tanca_1972_g.moskva.
6. Підлипська А. *Регіональні школи бального танцю в Україні* / Аліна Миколаївна Підлипська // *Актуальні проблеми історії, теорії та*

практики художньої культури : [зб. наук. праць; вип. XXX] Київ, 2013. – С. 344–349.
7. Танцуйте и будьте счастливы! Танцуйте и будьте здоровы! : [учебно-практическое пособие] / С. Г. Попов, С. П. Ковалев, Е. Р. Яшина. – Москва, 2013. – 96 с.
8. Уральская В. И. Хореографическая самодеятельность / Валерия Иосифовна Уральская, Тамара Валентинівна Путрова // Самодеятельное художественное творчество в СССР : очерки истории : конец 1950-х – начало 1990-х годов. – Санкт-Петербург, 1999. – С. 335–353.